

Стасюк І. Ю., ст. магістратури педагогічного факультету; науковий керівник – Марчук О. О., к.пед.н., доцент (Міжнародний економіко-гуманітарний університет імені академіка Степана Дем'янчука, м. Рівне)

ПІДГОТОВКА МАЙБУТНЬОГО ВЧИТЕЛЯ ПОЧАТКОВИХ КЛАСІВ ДО ПРОВЕДЕННЯ КРАЄЗНАВЧИХ ЕКСКУРСІЙ В СИСТЕМІ ВИХОВНОЇ РОБОТИ

Анотація. У статті висвітлено стан підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчої екскурсії у системі виховної роботи. Визначено причини, що впливають на стан підготовки, показано, що важливе значення в організації краєзнавчої діяльності відіграє поза аудиторна робота. Обґрунтовано, що під час краєзнавчих екскурсій здобуваються фактичні знання, які є опорою у процесі різнобічного пізнання предмета або явища, виявлення його істотних ознак, властивостей, зв'язків у природі.

Ключові слова: краєзнавство, екскурсія, краєзнавча діяльність, організація краєзнавчої діяльності.

Abstract. The article describes the state of preparation of future primary school teachers for organization of local excursion in the educational system. The reasons that influence the state of preparation are described, it is determined that outside the classroom work plays an important role in the organization of local lore. It is noted that during the local excursions, actual knowledge is acquired, which is a support in the process of versatile knowledge of the object or phenomenon, the identification of its essential features, properties, connections in nature.

Key words: regional studies, excursion, regional studies activity, motivation for regional studies.

Однією із вимог Нової української школи під час вивчення предмету «Природознавство» є використання у навчально-виховному процесі природознавчого та краєзнавчого матеріалу і обов'язкове проведення навчальних екскурсій. У зв'язку з цим, оновлена програма з предмету вміщує розширений перелік із 17-ти екскурсій, які учитель початкової школи повинен уміти організувати і проводити [1].

Наразі важливого значення набуває професійна підготовка вчителя початкових класів, котрий закладає в дітях основи духовності, культури, виховує в них любов до рідного краю, патріотизм.

Створення і функціонування у структурі початкової освіти особливої системи знань про культурно-історичні особливості рідного краю вимагає

від педагогічного випускника закладу вищої освіти (ЗВО) готовності до їх реалізації у практичній діяльності. Особливої значущості набуває проблема професійної підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчої роботи.

Значущість дослідження зумовлена спрямованістю її результатів на вирішення суперечностей між вимогами суспільства щодо організації цілісної краєзнавчої діяльності молодших школярів та недостатньою підготовленістю випускників до цієї діяльності в сучасних умовах.

Проблему психолого-педагогічної підготовки майбутніх учителів до різних напрямів навчально-виховної роботи з учнями, зокрема організації краєзнавчої роботи у своїх дослідженнях розглядали такі вчені О. Абдуліна, В. Андрущенко, Є. Белозерцев, Н. Бібік, О. Дубасенюк, М. Євтух, І. Зязюн, Н. Кузьміна, О. Мороз, Н. Ничкало, А. Нісімчук, О. Савченко, Л. Хомич, Т. Шанскова та ін. Загальні питання, пов'язані з розробкою системи краєзнавчої діяльності загальноосвітньої школи і педагогічного керівництва нею, обґрунтуванням моделі краєзнавчих циклів висвітлені в роботах Л. Волкова, М. Костриці, М. Крачило, В. Обозного, Б. Чернова. Особливості вивчення рідного краю в початковій школі знайшли своє відображення у працях Т. Байбари, В. Ільченко, Т. Люріної, В. Молодиченка, Т. Олексенко.

Метою статті є дослідження особливостей підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчої роботи.

Нині, значний потенціал закладів вищої професійної педагогічної освіти у справі підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчої роботи залишається практично нереалізованим. Недостатньо чітко визначеним залишається і конкретний механізм застосування можливостей організації такої підготовки, позначені в Державних освітніх стандартах [1]. Однією з причин недостатньої підготовленості майбутнього вчителя початкової школи до організації краєзнавчої роботи, є відсутність ґрунтовних наукових досліджень у цьому напрямку освітньої діяльності. Рівень вивчення в педагогічній науці стану проблем і перспектив розвитку системи підготовки майбутнього вчителя до організації краєзнавчої роботи в сучасній системі освіти України, вважаємо досить низьким, незважаючи на те, що дослідження проблеми підготовки майбутніх учителів є провідною впродовж двох десятиліть.

Визначення стану підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчої роботи можна проводити за допомогою таких діагностичних методів:

1. Вивчення ефективності навчально-виховної роботи на основі складання анкети для майбутніх учителів початкової школи;

2. Аналізу навчальних планів і програм закладів вищої освіти (ЗВО) із проблеми підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчої роботи;

3. Розмов із викладачами ЗВО, під час яких виявляється їхнє ставлення до організації краєзнавчої роботи в початковій школі.

З огляду на це можна припустити, що впровадження в систему ЗВО програми підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчої роботи може бути одним із механізмів, який достатньо повно і цілісно дозволить упровадити в навчальний процес вимоги про доповнення змісту національної освіти краєзнавчим компонентом. Очевидно, що для вирішення соціальних психолого-педагогічних проблем, пов'язаних з організацією краєзнавчої роботи з молодшими школярами система освіти повинна мати в своєму розпорядженні достатню кількість педагогів, спеціально підготовлених для здійснення означеного процесу. Постає основна суперечність сучасного етапу розвитку цього виду діяльності в системі освіти України. З одного боку, у наявності усвідомлення педагогічною системою значної самоцінності краєзнавчої роботи як комплексного засобу розвитку особистості та зацікавленість до неї. Результати соціологічних досліджень свідчать, що у сфері дозвілля «з бажаних занять на першому місці стоять спорт, туризм, тобто активний відпочинок, який у реальному житті виявляється на 8–9-му місцях» [2, с. 112]. З іншого, – вкрай низький рівень використання організаційних форм шкільного краєзнавства в практичній роботі вчителів, надмірна захопленість святковими формами позакласної роботи [3]. Тенденція до зниження рівня використання шкільного краєзнавства вчителями, зведення його екскурсійної роботи є характерною межею сучасної ситуації в системі освіти, адекватної соціалізації особистості молодшого школяра, яка призводить до обмеження можливостей використання організаційних форм краєзнавчої роботи.

Важливе значення в організації краєзнавчої діяльності відіграє позааудиторна робота. По-перше, вона відбувається у природних умовах. По-друге, під час краєзнавчих екскурсій здобуваються фактичні знання, які є опорою у процесі різнобічного пізнання предмета або явища, виявлення його істотних ознак, властивостей, зв'язків у природі. У поході чи на екскурсії процес навчання реалізується не в умовах аудиторії, а в природному середовищі, під час безпосереднього спілкування з об'єктами і явищами природи, що допомагають узагальнити й систематизувати раніше набуті знання. Пряме сприймання об'єктів і явищ, які є засобом формування понять про кількісні відношення і просторові форми, – чуттєва основа логічних і практичних дій.

Екскурсії здійснюються за двома ознаками: обсягом власне предметного змісту теми екскурсії та його місцем у структурі вивчення спецкурсу (вступний, поточний, підсумковий). Проведення екскурсій може мати загальноосвітню і тематичну спрямованість. Це значно підвищує рівень готовності майбутніх учителів початкових класів до організації краєзнавчої роботи в контексті сучасної парадигми розвиваючої освіти, заснованої на

суб'єкт-суб'єктних відносинах. У використанні методу екскурсій можна виділити три етапи:

перший етап – підготовка вчителя і учнів до екскурсії (майбутньому вчителеві важливо якнайбільше дізнатися про об'єкт, куди планується екскурсія, побувати там, уважно оглянути місцевість, визначити, на що слід звернути особливу увагу дітей). Маршрут має бути цілком безпечним для здоров'я дітей;

другий етап – проведення екскурсії за попередньо складеним планом. У плані треба зазначити освітні, розвивальні і виховні цілі, визначити послідовність дій в огляді, спостереженнях;

третій етап – післяекскурсійна робота. На цьому етапі необхідно закріпити результати екскурсій і дати дітям можливість застосувати нові знання, враження, індивідуальні почуття у різноманітній діяльності. Слід використовувати такі форми роботи: узагальнююча бесіда, складання усних розповідей, написання творів, оформлення тематичних альбомів або колекцій, гербаріїв чи конкурс на краший малюнок краєзнавчого характеру, виготовлення саморобок з природного матеріалу, складання та розв'язання задач [4; 5].

Основна мета педагогічної системи підготовки майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчої роботи полягає в тому, щоб засобами комплексної, цілісної, послідовної та безперервної системи краєзнавчої роботи у ЗВО активізувати в майбутніх учителів початкових класів процес становлення та розвитку індивідуальної педагогічної готовності до використання організаційних форм краєзнавчої роботи.

Аналіз чинних загальнопедагогічних, психологічних і спеціальних методичних навчальних планів та програм початкового навчання закладів вищої освіти [6], аналіз наукової літератури показав, що підготовка майбутніх учителів (у тому числі і вчителя початкової школи) в основному проводиться односторонньо, з орієнтацією на використання краєзнавчого матеріалу як ілюстративного матеріалу в дидактичних цілях під час проведення уроків. Підготовка майбутнього вчителя початкової школи до організації позаурочної краєзнавчої роботи практично відсутня. Здійснення краєзнавчої роботи з учнями в загальноосвітніх закладах значною мірою залежить від рівня підготовленості до цієї справи вчителів. Підготовка майбутнього вчителя початкових класів до організації краєзнавчої роботи потребує вирішення досить широкого кола проблем. Причиною цього стало те, що така робота в педагогічних закладах освіти України розпочата порівняно недавно, хоча краєзнавчі питання розглядалися в низці дисциплін давно.

Аналіз роботи педагогічних ЗВО, змісту навчальних програм, за якими готували майбутніх учителів початкових класів, виявив, що окремі заходи з підготовки освітян до краєзнавчої роботи проводились, але досліджені питання були представлені у вигляді окремих прикладів, елементів роботи з краєзнавства. Часто краєзнавчий матеріал не був виділений із загального

змісту навчальних дисциплін, не об'єднаний у злагоджену науково-методичну систему. У тих випадках, коли питання з краєзнавства були зведені в окремий підрозділ, на його вивчення відводилося дуже мало часу, що не дозволяло студентам повною мірою засвоїти матеріал. Та однією з найбільших проблем була відсутність польових краєзнавчих практик, де б майбутні вчителі набували практичних вмінь здійснення дослідницької роботи.

З метою визначення можливостей різних навчальних дисциплін для висвітлення питань змісту та організації краєзнавчої роботи, екскурсій було проаналізовано програми закладів вищої освіти з основних навчальних дисциплін. У результаті проведеного аналізу підсумуємо, що нині найвищий потенціал для висвітлення питань краєзнавчо-туристського напрямку мають: географія, біологія, історія, адже традиційно під час вивчення цих дисциплін увага акцентується на природні явища, особливості навколишнього рослинного і тваринного світу. У курсі вивчення історії надається інформація про історичний розвиток рідного краю, місцевості, де розташований педагогічний заклад вищої освіти [7].

Аналіз змісту дисциплін, які вивчаються майбутніми учителями початкових класів у ЗВО, показав, що в них не відображено повноти змісту навчання з напрямку підготовки майбутніх учителів початкових класів до організації краєзнавчої роботи, а тим більше методики його здійснення.

Таким чином, краєзнавство є важливим засобом здійснення міжпредметних зв'язків у шкільному навчанні. Умілий добір краєзнавчого матеріалу і органічне включення його у зміст навчання дає величезний позитивний ефект. Проте необхідною умовою використання краєзнавчого компоненту є коригування діючих навчальних програм з низки предметів. Для професійного становлення майбутніх учителів початкових класів важливо оволодіти формами і методами краєзнавчої роботи і розвивати їх використання в повсякденній практиці. Підготувати майбутніх учителів початкової школи до організації краєзнавчої роботи можна лише на основі ефективної системи організації навчального процесу педагогічного закладу вищої освіти, що включає різнобічні проблеми (теоретичну, методичну, практичну підготовку) та безпосереднє залучення майбутніх учителів до краєзнавчих досліджень. З огляду на зазначене вище, впливає необхідність посилити підготовку з краєзнавства та організації краєзнавчої роботи в початковій школі [6]. Це можна здійснювати за допомогою розробки нових програм, підручників, навчальних посібників, створення спецкурсів та включення завдань з безпосередніх краєзнавчих досліджень у процес вивчення різних дисциплін; проходження польових і педагогічних практик; проведення краєзнавчої роботи в позашкільних закладах освіти, дитячих громадських об'єднаннях та ін.

1. Природознавство. Навчальна програма для загальноосвітніх навчальних закладів 1–4 класи (оновлено). URL: доступу:<http://mon.gov.ua/activity/education/zagalnaserednya/rochatkovashkola.html> (дата звернення: 13.05.2020). **2.** Тімець О. В. Щодо сучасної підготовки майбутніх учителів до краєзнавчо-туристської роботи з учнями. Формування здорового способу життя у студентської та учнівської молоді засобами туристської роботи: Матеріали Всеукр. наук.-практ. конф. К., 2001. С. 112–115. **3.** Прус І. Т. Краєзнавча робота в школі К.: Рад. школа, 1984. 110 с. **4.** Концепція краєзнавчої освіти та виховання (шкільної, позашкільної, вищої педагогічної). Укл. В. В. Обозний. К.: Наук. світ, 2000. 47 с. **5.** Люріна Т. І. Молодиченко В. В., Танана С. М. Організація краєзнавчої роботи в початковій школі: навч.-метод. посіб. для студ. спец. «Початкове навчання». Мелітополь: Вид-во «Мелітополь», 2006. 86 с. **6.** Програми пед. інститутів «Краєзнавство і туризм». Укл. В. В. Обозний. К.: ІСДО, 1993. 20 с. **7.** Танана С. М. Підготовка майбутніх учителів початкових класів до організації краєзнавчої роботи *Наукові записки: Зб. наук. ст. НПУ ім. М. П. Драгоманова*. К., 2006. С. 147–153.